

บทที่ 1

บทนำ (INTRODUCTION)

เศรษฐศาสตร์ มักได้รับการนิยามว่า เป็นการศึกษาเกี่ยวกับ การจัดสรร (allocation) ทรัพยากรที่หายากระหว่างการใช้ต่างๆที่แข่งขันกัน เพื่อที่จะ ผลิต (produce) สินค้าและบริการ และแนวทางที่ควร จะ จำหน่ายจ่ายแจก (distributed) สินค้าและบริการเหล่านี้ระหว่างบุคคลทั้งหลายในสังคม เพื่อตอบสนองต่อความต้องการที่มีอยู่มากมาย โดยเชื่อกันว่าปัจจัยการผลิตที่สำคัญของสังคมพอแบ่งออกได้เป็น 4 ประเภทใหญ่ ๆ คือ ทุน ที่ดิน แรงงาน และผู้ประกอบการ ทำให้ทฤษฎีและแนวความคิดทางเศรษฐศาสตร์ที่พัฒนาขึ้นมามุ่งสนใจและวิเคราะห์ห่วงเวียนอยู่รอบ ๆ ปัจจัยการผลิตทั้งสี่อย่างนี้ ส่วนปัจจัยการผลิตอื่นๆ ที่ไม่อาจจัดให้เข้าอยู่ในกลุ่มใด ๆ ของปัจจัยทั้งสี่นั้น ก็จะถูกกละเลยไม่ได้รับความเอาใจใส่อย่างน่าเสียดาย โดยเฉพาะอย่างยิ่ง นักเศรษฐศาสตร์ส่วนใหญ่ ตั้งแต่ในสมัยอดีตจนถึงปัจจุบัน มักไม่กล่าวถึงการจัดการทางด้านสถานที่ตั้งของกิจกรรมทางเศรษฐกิจเลย ทั้งนี้อาจจะเป็นเพราะความพลั้งเผลอหรือด้วยความตั้งใจก็ได้ ทำให้การวิเคราะห์ถึงระบบเศรษฐกิจของนักเศรษฐศาสตร์ส่วนใหญ่เป็นไปในลักษณะที่คล้ายกับว่า ระบบเศรษฐกิจนั้นๆ ตั้งอยู่บนจุดใดจุดหนึ่งในจักรวาล โดยสถานที่ตั้งไม่มีความสำคัญใดๆ ต่อความเจริญรุ่งเรือง ความสามารถอยู่รอด โอกาสของการขยายตัว ฯลฯ ของระบบเศรษฐกิจเลย ซึ่งถ้าเราพิจารณากันอย่างจริงจังแล้วจะเห็นได้ว่าที่ตั้งมีความสำคัญมากเท่าๆ กับปัจจัยการผลิตอย่างอื่นๆ ทั้งสี่อย่าง ลองจินตนาการดูว่า ถ้ามีโรงงานผลิตเครื่องคอมพิวเตอร์โรงงานหนึ่ง ที่สามารถประสมประสานปัจจัย ทุน ที่ดิน แรงงาน และผู้ประกอบการ เข้าด้วยกันได้อย่างดีเลิศ แต่กลับมีสถานที่ตั้งอยู่บนยอดเขาหิมาลัย เชื่อได้ว่าทุกท่านคงจะเห็นพ้องกันว่า โรงงานผลิตเครื่องคอมพิวเตอร์ดังกล่าวนี้คงไม่อาจดำเนินการได้ (ด้วยมาตรฐานทางเศรษฐศาสตร์) ไม่ว่าจะด้วยความพยายามมากมายเพียงใดก็ตาม ดังนั้นจึงไม่น่าประหลาดใจเลยที่ ทำไมทฤษฎีทางเศรษฐศาสตร์ที่พัฒนามาตั้งแต่อดีตจึงมักจะใช้ไม่ค่อยได้ผลในทางปฏิบัตินัก หรือมีปัญหาบางประการที่ไม่สามารถหาคำอธิบายและแนวทางแก้ไขได้ เหตุผลที่สำคัญประการหนึ่งก็คือ การที่ทฤษฎีทางเศรษฐศาสตร์เหล่านั้นละเลยไม่ใส่ใจกับความสำคัญของที่ตั้ง ด้วยเหตุนี้ เศรษฐศาสตร์ภูมิภาค (Regional or Spatial Economics) จึงถือกำเนิดขึ้น โดยเศรษฐศาสตร์ภูมิภาคเป็น

สาขาหนึ่งของเศรษฐศาสตร์ที่ศึกษาถึงการจัดการทางด้านสถานที่ตั้งในระบบเศรษฐกิจ ซึ่งเป็นประเด็นที่ไม่ได้รับความสนใจอย่างเพียงพอในเศรษฐศาสตร์สาขาอื่นๆ¹ เพราะเราต้องยอมรับว่า การเข้าใจถึงมิติทางด้านพื้นที่ของระบบเศรษฐกิจ เป็นสิ่งที่จำเป็นสำหรับนักเศรษฐศาสตร์ ถ้านักเศรษฐศาสตร์เหล่านั้นต้องการที่จะเข้าใจอย่างเต็มที่ถึงการทำงานของกลไกทางเศรษฐกิจ

อย่างไรก็ตาม ขอให้เราทำความเข้าใจกันเสียตรงนี้ก่อนว่า “ภูมิภาค” (region) ในความหมายของเราไม่ได้หมายถึง ท้องถิ่นในชนบทห่างไกล อย่างที่อาจจะเข้าใจผิดกันได้ จริงอยู่ที่คำศัพท์ “ภูมิภาค” ที่เราพบเห็นกันอยู่เป็นนิจนั้น มักมีความหมายในทำนองดังกล่าวเป็นส่วนใหญ่ ตัวอย่างที่เห็นเด่นชัดที่สุดคือ การแบ่งส่วนราชการของประเทศไทยออกเป็น ส่วนกลาง กับ ส่วนภูมิภาค เป็นต้น แต่สำหรับเรา คำว่า “ภูมิภาค” หมายถึง *บริเวณทางภูมิศาสตร์หนึ่ง ๆ ที่มีปัญหาที่เรากำลังสนใจศึกษาอยู่*² ดังนั้น “ภูมิภาค” ในที่นี้จึงอาจหมายถึง บริเวณทางภูมิศาสตร์ใดๆก็ได้ ขนาดเท่าใดก็ได้ อาจจะเป็นละแวกบ้านหนึ่งๆ หรือแม้แต่โลกทั้งโลก ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับปัญหาที่เรากำลังสนใจศึกษาอยู่ว่าคืออะไร มีอาณาเขตกว้างไกลเท่าใด นอกจากนี้ ขอให้ระลึกไว้ด้วยว่าโดยข้อเท็จจริงแล้ว ภูมิภาคหนึ่งๆไม่จำเป็นจะต้องมีขอบเขตทางภูมิศาสตร์สอดคล้องต้องตามอาณาเขตที่หน่วยงานทางการเมืองหรือรัฐบาลกำหนดเอาไว้ แต่ประการใด ตัวอย่างเช่น ในการศึกษาปัญหามลภาวะของอากาศ ขอบเขตทางภูมิศาสตร์ของภูมิภาคที่เราสนใจอยู่อาจจะเพียงเฉพาะบางส่วนของกรุงเทพฯ หรืออาจจะมิชอบเขตกว้างกว่าอาณาเขตของกรุงเทพฯ ก็ได้ แล้วแต่ที่เราจะนิยามปัญหาของอากาศอย่างไร แต่เป็นที่น่าเสียดายว่า ในการศึกษาปัญหาต่างๆ ผู้ศึกษามักต้องการข้อมูลบางประการ และการเก็บรวบรวมข้อมูลนั้นจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีการนิยามขอบเขตทางภูมิศาสตร์ของมวลประชากรที่เรากำลังสนใจอยู่ให้เด่นชัด ดังนั้นเพื่อความถูกต้องแม่นยำ เพื่อความสะดวกและเพื่อลดต้นทุนในการเก็บรวบรวมข้อมูล จึงมักปรากฏอยู่บ่อยๆ ว่า ผู้ที่ศึกษาภูมิภาคกำหนดขอบเขตที่เขากำลังสนใจอยู่ให้สอดคล้องต้องตรงกับขอบเขตทางภูมิศาสตร์ที่กำหนดเอาไว้โดยหน่วยงานทางการเมืองหรือโดยรัฐบาล แม้ว่าจะไม่ใช่ว่าสิ่งที่เป็นหรือถูกต้องนักก็ตามจะกล่าวไปแล้ว เศรษฐศาสตร์ภูมิภาคก็เป็นเพียงเศรษฐศาสตร์สาขาใหม่สาขาหนึ่งเท่านั้น โดยที่

Comment [U1]: Hugh O. Nourse, *Regional Economics*, (New York : Mc Graw - Hill Company, 1968), p. 1

Comment [U2]: Edgar M. Hoover, *An Introduction to Regional Economics*, 2nd ed. (New York : Alfred A. Knopf, Inc., 1975), p. 151

¹ Hugh O. Nourse, *Regional Economics*, (New York: Mc Graw - Hill Company, 1968), p.1

² Edgar M. Hoover, *An Introduction to Regional Economics*, 2nd ed. (New York: Alfred A. Knopf, Inc., 1975), p.151

เศรษฐศาสตร์สาขานี้เพิ่งได้รับความสนใจอย่างจริงจัง ในราวทศวรรษที่ 1940³ แต่การขยายตัวของเศรษฐศาสตร์สาขานี้กลับเป็นปรากฏการณ์ที่น่าสนใจอย่างมาก จริงอยู่ก่อนทศวรรษที่ 1940 ก็มีนักเศรษฐศาสตร์หลายท่านที่ให้ความสนใจศึกษาถึงปัญหาเกี่ยวกับสถานที่ตั้งของกิจกรรมทางเศรษฐกิจอยู่เหมือนกัน แต่เป็นที่น่าเสียดายว่า การศึกษาของนักเศรษฐศาสตร์ในอดีตเหล่านั้นมักตั้งอยู่บนข้อสมมุติ (assumption) ที่ไม่ค่อยสอดคล้องกับข้อเท็จจริงนัก จึงส่งผลให้การพัฒนาเศรษฐศาสตร์สาขานี้เป็นไปด้วยความล่าช้า อีกทั้งยังหยุดชะงักอยู่เป็นเวลานาน ดังนั้นเพื่อเป็นการปูพื้นฐานให้กับนักศึกษาที่สนใจเศรษฐศาสตร์สาขานี้ เราจะต้องย้อนกลับไปพิจารณาถึงการวิเคราะห์เกี่ยวกับสถานที่ตั้งของนักเศรษฐศาสตร์ในสมัยก่อนๆ แม้ว่าสถานการณ์จะค่อนข้างสลับซับซ้อนและไม่ค่อยแจ่มชัดนัก แต่เชื่อว่าการพิจารณาของเราจะสามารถให้คำตอบเกี่ยวกับความล่าช้าของการพัฒนาเศรษฐศาสตร์ภูมิภาคได้บางส่วน

Comment [U3]: Harry W. Richardson, *Regional Economics*, (London : Weidenfeld and Nicolson, 1976), p. 1

เริ่มด้วยการย้อนกลับไปถึงสมัยศตวรรษที่ 18 เมื่อแนวความคิดทางเศรษฐศาสตร์ของสำนักคลาสสิกครอบงำแนวความคิดทางเศรษฐกิจในประเทศยุโรปส่วนใหญ่ ทฤษฎีและแนวความคิดต่างๆที่นักเศรษฐศาสตร์สำนักคลาสสิกเสนอขึ้นมาส่วนใหญ่ มักจะไม่กล่าวถึงคุณสมบัติทางด้านพื้นที่ของกิจกรรมทางเศรษฐกิจเลย แม้ว่านักเศรษฐศาสตร์สำนักคลาสสิกจะกล่าวถึงขั้นตอนวิวัฒนาการของกิจกรรมทางเศรษฐกิจอยู่บ้าง แต่การวิเคราะห์อย่างเป็นทางการของพวกเขา มักจะอยู่ในเชิงสถิต (static) และปราศจากที่ตั้ง (spaceless) ซึ่ง **Walter Isard** นักภูมิศาสตร์คนสำคัญเรียกการวิเคราะห์แบบนี้ว่า *ดินแดนมหัศจรรย์อันไร้ซึ่งมิติ* (Wonderland of no dimensions)⁴ ประกอบเข้ากับข้อสมมุติเบื้องหลังการวิเคราะห์ที่นักเศรษฐศาสตร์สำนักนี้มักนิยมตั้งเอาไว้ว่า กิจกรรมทางเศรษฐกิจสามารถปรับสภาพแวดล้อมให้เป็นไปตามความต้องการของตนได้⁵ ดังนั้นจึงมีผลทำให้ข้อเสนอทางเศรษฐศาสตร์ของสำนักคลาสสิกมักหลงเอยด้วยการปล่อยให้ *มือที่มองไม่เห็น* (invisible hand) ทำหน้าที่ปรับทุกอย่างให้เข้าสู่ดุลยภาพ ซึ่งก็หมายความว่าสำหรับนักเศรษฐศาสตร์สำนักคลาสสิกแล้ว ประเด็นสถานที่ตั้งของกิจการไม่ใช่ปัญหาที่น่าวิตกแต่อย่างใด เพราะถ้าสถานที่ตั้งใดๆ มีปัญหาที่ไม่เหมาะสม เช่น กรณีโรงงานผลิตคอมพิวเตอร์บนยอดเขาหิมาลัย ก็จะมีมือที่มองไม่เห็นมา

Comment [U4]: *ibid.*, p. 1

Comment [U5]: Harry W. Richardson, *Regional Economics*, (New York : Praeger Publishers, Inc., 1969), p. 1

³ Harry W. Richardson, *Regional Economics*, (London : Weidenfeld and Nicolson, 1976), p.1

⁴ *ibid.*, p.1

⁵ Harry W. Richardson, *Regional Economics*, (New York : Praeger Publishers, Inc., 1969), p.1

จัดการให้ทุกอย่างเข้าสู่ดุลยภาพได้ในที่สุด แม้ว่าข้อคิดเห็นแบบนี้จะได้รับการวิพากษ์วิจารณ์ และคัดค้านอย่างมาก แต่ก็น่าเสียดายที่แนวคิดทางเศรษฐศาสตร์ของสำนักคลาสสิกมีอิทธิพลครอบงำยุโรปในสมัยนั้นอย่างมาก อีกทั้งยังคงมีอิทธิพลต่อแนวความคิดของนักเศรษฐศาสตร์ในสมัยนี้อยู่ไม่น้อย ทำให้ประเด็นทางด้านที่ตั้งของกิจกรรมทางเศรษฐกิจไม่ได้รับความสนใจศึกษาเท่าที่ควรอยู่เป็นเวลานาน แม้ว่าต่อมานักเศรษฐศาสตร์สำนักประวัติศาสตร์เยอรมัน (German Historical School) ได้เสนอว่า การวิเคราะห์ถึงพฤติกรรมของกิจกรรมทางเศรษฐกิจควรให้สอดคล้องกับข้อเท็จจริงมากกว่านี้ ดังนั้นจึงเสนอทฤษฎีทางเศรษฐศาสตร์ในเชิงจลน์ (dynamic) ขึ้น ซึ่งนับเป็นความก้าวหน้าอย่างหนึ่งของการวิเคราะห์ทางเศรษฐศาสตร์ แต่ก็น่าเสียดายที่นักเศรษฐศาสตร์สำนักนี้ยังคงถือว่า ปัจจัยทางด้านพื้นที่และปัจจัยด้านระยะทางไม่ค่อยมีความสำคัญต่อกิจกรรมทางเศรษฐกิจมากนัก และได้ละเลยไม่กล่าวถึงปัญหาทางด้านสถานที่ตั้งเลย (ยกเว้นแต่ Launhardt ซึ่งตีพิมพ์ทฤษฎีการเลือกที่ตั้งของเขาในปี ค.ศ. 1882) แต่ถึงกระนั้นก็ตาม การพิจารณาในเชิงจลน์ประกอบเข้ากับการคำนึงถึงบทบาทของเวลาตามแนวทางของสำนักประวัติศาสตร์เยอรมันนี้ ก็ช่วยให้นักเศรษฐศาสตร์สามารถวิเคราะห์ปัญหาต่างๆ ทางเศรษฐกิจ โดยไม่จำเป็นต้องพิจารณาถึงคุณสมบัติทางด้านพื้นที่อยู่ได้นานหลายๆ ทศวรรษทีเดียว เหตุที่เป็นเช่นนี้ได้ก็เพราะว่า สำหรับในทางปฏิบัตินั้น ปัญหาทางด้านสถานที่ตั้งของกิจกรรมทางเศรษฐกิจ อาจพิจารณาและหาทางแก้ไข (ในกรณีที่มีปัญหา) ได้ด้วยการใช้ทฤษฎีราคาต่างๆ ไป โดยที่ความได้เปรียบเสียเปรียบของที่ตั้งหนึ่งๆ ที่มีเหนือที่ตั้งอื่นๆ อาจจะได้รับประเมินค่าไว้ให้อยู่ในรูปของ การประหยัดในด้านเวลาของการได้รับปัจจัยการผลิตหรือการส่งมอบสินค้าและบริการ นั่นก็หมายความว่าคุณสมบัติทางด้านพื้นที่บางอย่างอาจใช้การวิเคราะห์ทางด้านคุณสมบัติของเวลาทดแทนได้

เมื่อมีการนำเอาปัจจัยด้านเวลาเข้ามาช่วยในการวิเคราะห์ทางเศรษฐศาสตร์ ผลก็คือการวิเคราะห์ปัญหาทางเศรษฐศาสตร์มีความสมบูรณ์มากขึ้นว่าการวิเคราะห์ในสมัยของพวกเขา สำนักคลาสสิก แต่ถึงกระนั้นก็ตาม นักเศรษฐศาสตร์ในสมัยนั้นก็ยอมรับอยู่เหมือนกันว่า เครื่องมือในการวิเคราะห์ที่พวกเขาใช้อยู่ นั้น ช่วยทำให้สามารถเข้าใจปัจจัยทางด้านพื้นที่ได้เพียงบางส่วนเท่านั้น (ส่วนที่สามารถใช้การวิเคราะห์ในรูปของปัจจัยเวลาแทนได้) แต่ยังคงมีประเด็นที่เกี่ยวข้องกับคุณสมบัติทางด้านพื้นที่อีกบางส่วนที่ยังคงมีดมนอยู่ อย่างไรก็ตาม นักเศรษฐศาสตร์สำนักประวัติศาสตร์เยอรมันก็แก้ไขปัญหาดังกล่าวอย่างง่ายๆ ด้วยการตั้งข้อสมมุติว่า ปัจจัยที่ไม่ใช่ทางเศรษฐศาสตร์ (non-economic factors) มีอิทธิพลต่อแบบแผนการเลือกที่ตั้งของกิจกรรมทางเศรษฐกิจอย่างมาก ดังนั้นในการวิเคราะห์ปัญหาด้านที่ตั้งของ

กิจการ พวกเขาจะสมมุติว่าที่ตั้งของแหล่งทรัพยากรธรรมชาติเป็นสิ่งที่กำหนดมาให้ ขณะเดียวกันก็ถือว่า การพิจารณาด้านที่มีใช้ทางเศรษฐศาสตร์จะมีส่วนสำคัญในการ กำหนดการตัดสินใจของกิจกรรมทางเศรษฐกิจว่าจะเลือกที่อยู่อาศัย ที่ทำงาน ที่ตั้ง โรงงานผลิต ที่ตั้งร้านค้า ฯลฯ ที่ใด โดยปัจจัยทางเศรษฐศาสตร์มีส่วนอยู่น้อยมาก ความเชื่อใน ทำนองนี้เองที่มีส่วนทำให้การวิเคราะห์ทางเศรษฐศาสตร์สำนักนี้มีข้อสมมุติเบื้องหลังการ วิเคราะห์ที่ไม่สอดคล้องกับความเป็นจริง และไม่อาจนำไปใช้ในทางปฏิบัติได้ ตัวอย่างที่เด่นชัด อันหนึ่งคือ ในการวิเคราะห์ถึงการค้าระหว่างประเทศของสำนักนี้ได้สมมุติอย่างเป็นนัยๆ ไว้ว่า การค้าระหว่างประเทศเกิดขึ้นในโลกที่ไม่มีระยะทางหรือต้นทุนค่าขนส่งเข้ามาเกี่ยวข้องแต่ อย่างใด

เหตุผลอีกประการหนึ่งที่ทำให้การศึกษาปัญหาการเลือกที่ตั้งไม่พัฒนาเท่าที่ควรก็คือ แนวทางการวิเคราะห์แบบหน่วยเพิ่ม (marginal analysis) ซึ่งมีอิทธิพลอยู่ในทฤษฎีทาง เศรษฐศาสตร์ระดับจุลภาคอยู่เป็นเวลานาน จนกระทั่งเพิ่งเมื่อราวๆ ทศวรรษที่ 1960 นี้เองที่ แนวทางการวิเคราะห์ดังกล่าวเริ่มจะซาความสำคัญลง แม้กระนั้นในเศรษฐศาสตร์บางสาขา บทบาทของการวิเคราะห์แบบหน่วยเพิ่มยังคงมีอิทธิพลอยู่อย่างสำคัญตราบจนทุกวันนี้ การ วิเคราะห์แบบหน่วยเพิ่มซึ่งพัฒนาขึ้นมาโดยนักเศรษฐศาสตร์สำนักนีโอคลาสสิก (Neo-classic) นี้ไม่อาจใช้เพื่อวิเคราะห์ถึงคุณสมบัติด้านพื้นที่ได้ ตัวอย่างเช่น ในการวิเคราะห์ถึงทฤษฎีการ เลือกที่ตั้ง การเคลื่อนย้ายที่ตั้งของโรงงานจะเป็นไปในลักษณะของระยะทางที่ไม่ต่อเนื่อง (discrete) กล่าวคือ การเลือกที่ตั้งจะเป็นการเลือกระหว่างจุดที่อยู่ห่างจากกันด้วยระยะ ทางไกลๆระยะทางหนึ่ง เช่น ตัดสินใจย้ายโรงงานไปยังที่ตั้งของผู้บริโภคหรือไปยังที่ตั้งของ แหล่งวัตถุดิบ หรือไม่เคลื่อนย้ายเลย⁶ โดยจะไม่มีทางเลือกที่ตั้งอยู่บนเส้นทางซึ่งเชื่อมระหว่าง แหล่งทั้งสองนี้แต่อย่างใด (ซึ่งในทางปฏิบัติดังที่ปรากฏอยู่เสมอๆ ที่การเลือกที่ตั้งของโรงงาน จำนวนมากอยู่บนเส้นทางที่เชื่อมระหว่างตลาดกับแหล่งปัจจัยการผลิต) ดังนั้นเราจึงอาจถือว่า การพัฒนาแนวทางการวิเคราะห์แบบหน่วยเพิ่มไม่มีส่วนสนับสนุนการพัฒนาวิชาเศรษฐศาสตร์ ภูมิภาคมากเท่าใดนัก

นอกจากนี้ จากการศึกษาที่แนวความคิดทางเศรษฐศาสตร์ของสำนักคลาสสิกยังคงมีอิทธิพล ต่อแนวความคิดทางเศรษฐศาสตร์ในปัจจุบันอยู่น้อย ดังนั้นอิทธิพลของแนวความคิดของ สำนักคลาสสิกที่เป็นปฏิบัติ (หรืออย่างน้อย ก็ไม่สนับสนุน) ต่อพัฒนาการของเศรษฐศาสตร์

Comment [U6]: Richardson, Regional Economics, 1976 ed., p. 3

⁶ Richardson, *Regional Economics*, 1976 ed., p.3

ภูมิภาค โดยเฉพาะข้อสมมุติเบื้องต้นหลังการวิเคราะห์ (ที่สำคัญที่สุดคือ ข้อสมมุติเกี่ยวกับการปรับตัวของราคาและค่าจ้างแรงงาน กับ การเคลื่อนย้ายปัจจัยการผลิต) จึงทำให้ดูเหมือนว่า ปัญหาของภูมิภาคที่เผชิญกันอยู่ในปัจจุบัน ไม่ใช่ปัญหาที่น่าวิตกแต่อย่างใด ทั้งนี้เนื่องจากเชื่อกันว่า ความแตกต่างของราคา ต้นทุน ค่าจ้างแรงงาน และรายได้ระหว่างภูมิภาคจะไม่สามารถคงอยู่ได้นานนัก เพราะตามสมมุติฐาน (hypothesis) ของสำนักคลาสสิก ความแตกต่างดังกล่าวจะถูกขจัดออกไปจนหมดในระยะยาว คงเหลือแต่ความแตกต่างที่เป็นผลมาจากค่าขนส่งเท่านั้น แนวทางการวิเคราะห์แบบนี้เป็นที่แพร่หลายอย่างมาก จนกระทั่งในท้ายที่สุดเกือบจะเป็นประเพณีที่เดียวที่มักจะสมมุติกันว่า ต้นทุนค่าขนส่งที่ปรากฏอยู่ในการวิเคราะห์ทางด้านพื้นที่มีค่าเท่ากับศูนย์ ทั้งนี้เพื่อให้การวิเคราะห์แสดงถึงการแข่งขันกันระหว่างกิจการภายในระบบตลาด ซึ่งจะทำให้ราคาเท่ากันอย่างสมบูรณ์ในทุกๆ แห่งในระบบเศรษฐกิจ (ซึ่ง Myrdal เรียกแนวคิดแบบนี้ว่า *Equality Doctrine*) แต่สำหรับเศรษฐศาสตร์ภูมิภาค เรายอมรับกันว่าระบบเศรษฐกิจมักถูกกำหนดคุณสมบัติด้วยความไม่สมบูรณ์ของการแข่งขันหลายๆ อย่าง และตัวของระยะทางเองก็ทำหน้าที่เสมือนเป็นเครื่องมือของการผูกขาดอย่างหนึ่งเหมือนกัน นอกจากนี้ในการเคลื่อนย้ายปัจจัยการผลิตจะต้องเผชิญกับอุปสรรค ทั้งทางด้านเศรษฐศาสตร์และทางด้านที่มีเศรษฐศาสตร์ ที่คอยขัดขวางการเคลื่อนย้ายอยู่ พลังของตลาดเพียงอย่างเดียวไม่อาจที่จะก่อให้เกิดความเท่าเทียมกันของรายได้ต่อหัวระหว่างภูมิภาคได้เหมือนกับที่นักเศรษฐศาสตร์สำนักคลาสสิกทำนายไว้ อีกทั้งก็ไม่สามารถทำให้การจัดสรรทรัพยากรระหว่างพื้นที่ต่างๆ เป็นไปอย่างเหมาะสมที่สุดได้ แต่กลับปรากฏว่า ระบบเศรษฐกิจแบบตลาดอาจนำไปสู่การอพยพออกอย่างมากมายของประชากรจากบริเวณบางแห่ง และอาจมีการกระจุกตัวกันอย่างมากมายของทรัพยากรที่จุดศูนย์กลางซึ่งมีจำนวนไม่ค่อนมากนัก⁷ การตระหนักถึงข้อบกพร่องของพลังตลาดนี้ ทำให้เกิดปัญหาเกี่ยวกับการวางแผนของระบบเศรษฐกิจ ในการกำหนดแบบแผนที่ตั้งของกิจกรรมทางเศรษฐกิจให้เหมาะสมตามเป้าหมายที่จะทำให้เกิดความสมดุลระหว่างความมีประสิทธิภาพในการดำเนินการ กับ ความเสมอภาคกันระหว่างภูมิภาค และระหว่างภาคเศรษฐกิจต่างๆ ในระบบ ดังนั้นในขณะที่ระบบเศรษฐกิจต่างๆ ทั่วโลก ไม่ว่าจะดำเนินไปตามแนวทางของลัทธิทุนนิยมหรือลัทธิสังคมนิยมก็ตาม ได้ให้ความสนใจอย่างมากต่อการวางแผนทางเศรษฐกิจดังที่เราทราบกันดีในปัจจุบัน จึงทำให้นัก

---

⁷ *ibid.*, p. 4

เศรษฐศาสตร์ชาติต่าง ๆ ต้องหันมาให้ความสนใจกับคุณสมบัติทางด้านพื้นที่ให้มากขึ้นกว่าที่ผ่านมา ๆ มา

นอกเหนือจากข้อเท็จจริงทางวิชาการที่กล่าวมาข้างต้นนี้แล้ว ยังมีข้อเท็จจริงในทางปฏิบัติบางประการ ที่ทำให้การพัฒนาเศรษฐศาสตร์ภูมิภาคไม่อาจตามทันการพัฒนาของเศรษฐศาสตร์สาขาอื่น ๆ อาทิเช่น ในการเข้าแทรกแซงระบบธุรกิจของรัฐบาล ผู้มีอำนาจรับผิดชอบมักให้ความสนใจกับการเพิ่มระดับรายได้ประชาชาติ มากกว่าที่จะให้ความสนใจกับการแก้ไขปัญหาการกระจายรายได้ซึ่งไม่ค่อยเป็นธรรมชาติระหว่างภูมิภาคต่าง ๆ ในประเทศ และถึงแม้ว่ารัฐบาลของประเทศบางประเทศจะให้ความสนใจกับปัญหาต่าง ๆ ของภูมิภาค แต่ส่วนใหญ่แล้ว ก็มักจะจัดอันดับปัญหาในภูมิภาคให้มีความสำคัญน้อยกว่าปัญหาของประเทศโดยรวม ประกอบกับการเก็บรวบรวมข้อมูลทางสถิติต่าง ๆ ในระดับภูมิภาคเกือบไม่ได้รับความสนใจเอาเลยทีเดียว ยกตัวอย่างเช่น ข้อมูลเกี่ยวกับการเคลื่อนย้ายของประชากรหรือหน่วยผลิตระหว่างภูมิภาคต่าง ๆ ในประเทศหนึ่ง ๆ มักจะถูกมองข้ามไปไม่เหมือนกับการเคลื่อนย้ายทรัพยากรระหว่างประเทศ ผลก็คือปัญหาของภูมิภาคส่วนใหญ่จึงมักไม่ค่อยดึงดูดความสนใจของรัฐบาลเท่าใดนัก เหตุผลเบื้องหลังก็คือ การขาดแคลนข้อมูลทางสถิติ ทำให้การเปลี่ยนแปลงของกิจกรรมทางเศรษฐกิจระหว่างภูมิภาค และอาการที่สื่อถึงความตกต่ำหรือชะงักงันทางเศรษฐกิจของภูมิภาคหนึ่ง ๆ ไม่อาจดึงดูดความสนใจของผู้รับผิดชอบได้เท่าที่ควร จนกว่าปัญหาดังกล่าวจะรุนแรงจนไม่อาจทนต่อไปได้แล้ว (บางครั้งถึงกลับไม่อาจแก้ไขได้)

จากข้อเท็จจริงทั้งทางทฤษฎีและทางปฏิบัติที่กล่าวมาข้างต้น คงให้ภาพบางอย่างที่จะช่วยให้เราเข้าใจถึงความล่าช้าในการพัฒนาของเศรษฐศาสตร์สาขานี้ได้บ้างไม่มากก็น้อย และขอให้สังเกตด้วยว่า สาขาวิชาอื่น ๆ ได้ให้ความสนใจกับปัญหาทางด้านพื้นที่ก่อนสาขาเศรษฐศาสตร์เสียอีก โดยนักวิชาการทางด้านภูมิศาสตร์ สังคมวิทยา ประชากรศาสตร์ และอีกหลาย ๆ สาขาได้รวมตัวกันเพื่อทำการศึกษาปัญหาของภูมิภาค และให้ชื่อศาสตร์ดังกล่าวว่า *ภูมิภาคศาสตร์* (Regional Science) การมีพื้นฐานความรู้ในหลาย ๆ ด้านนี้เอง ช่วยทำให้มีความได้เปรียบอย่างมากในทางวิชาการ สำหรับการศึกษาดังปัญหาเกี่ยวกับที่ตั้งและภูมิภาค ได้ดีกว่าการศึกษาด้วยพื้นฐานความรู้ทางเศรษฐศาสตร์เพียงอย่างเดียว ผู้ที่อาจถือได้ว่าเป็นผู้ริเริ่มคนหนึ่งของวิชาภูมิภาคศาสตร์ก็คือ Walter Isard ขอให้สังเกตว่า เนื้อหาสาระของวิชาเศรษฐศาสตร์ภูมิภาคเป็นเพียงส่วนหนึ่งของวิชาภูมิภาคศาสตร์เท่านั้น หรือจะกล่าวอีกนัยหนึ่ง

ก็คือ เศรษฐศาสตร์ภูมิภาคเป็นเพียงการศึกษาภูมิภาคศาสตร์ด้วยพื้นฐานความรู้ทาง เศรษฐศาสตร์เท่านั้น⁸ ไม่ใช่วิชาที่แยกออกจากภูมิภาคศาสตร์อย่างเป็นทางการแต่อย่างใด

อย่างไรก็ตาม ขอให้เข้าใจด้วยว่าการที่นักเศรษฐศาสตร์รุ่นก่อนๆ ละเลยไม่เอาใจใส่กับ ปัญหาเกี่ยวกับที่ตั้งหรือปัญหาภูมิภาคนั้น ไม่ได้หมายความว่าเนื้อหาสาระของวิชาดังกล่าวไม่ มีความสำคัญ แต่เป็นเพราะนักเศรษฐศาสตร์รุ่นก่อนๆ ฝังหัวอยู่กับแนวความคิดทาง เศรษฐศาสตร์ของสำนักคลาสสิก ซึ่งมีข้อสมมุติและสมมุติฐานที่เป็นอุปสรรคอย่างมากต่อการ พัฒนาเศรษฐศาสตร์สาขานี้ และยังประกอบเข้ากันความสามารถที่จะเล็งการวิเคราะห์ปัญหา เกี่ยวกับที่ตั้ง ด้วยการใช้เทคนิคในการวิเคราะห์แบบอื่นๆ แทนที่ตั้งที่ได้กล่าวมาข้างต้น จึงทำให้ดูเหมือนว่าเศรษฐศาสตร์สาขานี้ไม่ค่อยมีความสำคัญนัก ส่วนการที่เศรษฐศาสตร์ภูมิภาค ได้รับความสนใจมากขึ้นในปัจจุบัน ก็เป็นเพราะประเทศต่างๆ ในโลกเริ่มให้ความสำคัญต่อการ วางแผนทางเศรษฐกิจ ทำให้พบว่าแนวความคิดทางเศรษฐศาสตร์แบบเก่าๆ ไม่เพียงพอและไม่ อาจนำมาใช้ปฏิบัติได้ดีเท่าที่ควร ประกอบกับการตระหนักถึงความสำคัญของภูมิภาคต่างๆ ที่ ประกอบกันขึ้นเป็นประเทศหนึ่งๆ โดยแต่ละภูมิภาคเป็นทั้งแหล่งผลิตและตลาดบริโภคที่จะให้ ผลผลิตและมีการบริโภค ซึ่งเมื่อรวมเข้าด้วยกันแล้วก็ป็นรายได้ประชาชาติของประเทศ โดยรวม ดังนั้นการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจของภูมิภาคก็เปรียบเสมือนกับการเจริญเติบโต ทางเศรษฐกิจของประเทศเอง หรือเราอาจจะกล่าวอีกนัยหนึ่งได้ว่า ภูมิภาคต่างๆ คือแหล่งผลิต และตลาดบริโภคที่มีผลต่อความก้าวหน้าของระบบเศรษฐกิจของประเทศนั่นเอง อีกทั้งปัญหา ที่ตั้งโดยตัวของมันเองก็เป็นสิ่งที่น่าสนใจและควรศึกษาอยู่ไม่น้อยด้วย⁹ ประกอบกับความไม่ เท่าเทียมกันระหว่างภูมิภาคกลายเป็นปัญหาใหญ่ทั้งทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองจึง ดึงดูดให้นักวิชาการให้ความสำคัญเกี่ยวกับสถานที่ตั้งมากขึ้นเรื่อยๆ

คำนิยามของเศรษฐศาสตร์ภูมิภาค (Definition)

โดยที่เศรษฐศาสตร์ภูมิภาคเป็นส่วนหนึ่งของวิชาภูมิภาคศาสตร์ ซึ่งนักวิชาการสาขา เศรษฐศาสตร์ ภูมิศาสตร์ สังคมวิทยา ประชากรศาสตร์ และแม่ตัววรรณคดี ได้ร่วมมือกันเพื่อ มุ่งที่จะวิเคราะห์ถึงปัญหาต่าง ๆ ของภูมิภาค ในทางปฏิบัติการแบ่งภูมิภาคศาสตร์ออกเป็น ส่วนๆตามพื้นฐานของสาขาวิชาที่ใช้ในการวิเคราะห์นั้นไม่อาจเป็นไปได้ ทั้งนี้เพราะจะต้องมี

---

8 Vinod Dubey, "The Definition of Regional Economics", *Journal of Regional Science*, V, No.2 (1964) : 26

⁹ Richardson, *Regional Economics*, 1976 ed., p.5

การเหลื่อมล้ำกันของเครื่องมือที่ใช้ในการวิเคราะห์ ดังนั้นเราจึงจำเป็นต้องถือว่าเศรษฐศาสตร์ เป็นเพียงพื้นฐานของการพิจารณาเท่านั้น และไม่อาจสมบูรณ์ในตัวเองโดยไม่ต้องอาศัยความช่วยเหลือของความรู้ในสาขาวิชาอื่นได้ ดังนั้นการนิยามความหมายของเศรษฐศาสตร์ภูมิภาค จึงเป็นสิ่งที่ค่อนข้างยากลำบากอย่างมาก ประกอบกับการที่เศรษฐศาสตร์ภูมิภาคเป็นสาขาวิชา ที่ค่อนข้างใหม่เมื่อเปรียบเทียบกับเศรษฐศาสตร์สาขาอื่นๆ จึงทำให้คำนิยามที่นักเศรษฐศาสตร์ ภูมิภาคหลายท่านเสนอขึ้นมา ยังไม่อาจถือเป็นคำนิยามที่เหมาะสมและสมบูรณ์ที่สุดได้ ในตอนนี้เราจะพิจารณาคำนิยามสำหรับเศรษฐศาสตร์ภูมิภาคบางอันเพื่อหาคำนิยามที่อาจถือ ได้ว่าดีที่สุดเท่าที่มีอยู่ในปัจจุบัน แต่ไม่ได้หมายความว่าจำเป็นต้องเป็นคำนิยามที่สมบูรณ์ที่สุดแต่ อย่างใด

มีผู้เสนอว่า เราอาจนิยามเศรษฐศาสตร์ภูมิภาค โดยถือว่ากลุ่มของปัญหาที่รวมกันเข้า เป็นเนื้อหาวิชาเศรษฐศาสตร์ภูมิภาคนั้น สามารถที่จะแยกออกจากเนื้อหาของภูมิภาคศาสตร์ อย่างเป็นเอกเทศได้ ดังนั้นการรวบรวมเอาปัญหาเหล่านี้เข้าไว้ด้วยกันจึงอาจใช้เสมือนเป็นคำ นิยามของเศรษฐศาสตร์ภูมิภาคได้ แต่อย่างไรก็ตาม ได้มีผู้วิจารณ์ว่าการรวบรวมปัญหาต่าง ๆ ที่ต้องวิเคราะห์เช่นนี้ไม่อาจใช้เป็นคำนิยามของเศรษฐศาสตร์ภูมิภาคได้ดีนัก แม้ว่าในทาง ปฏิบัติเราอาจรวบรวมเอาปัญหาต่าง ๆ ที่อยู่ในขอบเขตการศึกษาเศรษฐศาสตร์ภูมิภาคเข้าไว้ ด้วยกันได้ แต่การกระทำดังกล่าวจะต้องประสบกับข้อบกพร่องอย่างมากมาย ประการแรกสุด คือ โดยธรรมชาติของการกระทำดังกล่าวจะไม่มีทางเสร็จสมบูรณ์ได้เลย เพราะจะมีปัญหาใหม่ ๆ เกิดขึ้นอยู่ตลอดเวลา ทำให้ต้องคอยเพิ่มปัญหาใหม่ ๆ เหล่านั้นเข้าไปในคำนิยาม ซึ่งจะมี ความยากลำบากในทางปฏิบัติมากขึ้นเรื่อย ๆ นอกจากนี้ การนิยามเศรษฐศาสตร์ภูมิภาคด้วย การรวบรวมปัญหาเข้าด้วยกันแบบนี้จะมีข้อบกพร่องทางตรรกศาสตร์อยู่ประการหนึ่งคือ อาจ ทำให้เข้าใจว่าปัญหาของภูมิภาคที่ไม่ปรากฏอยู่ในคำนิยามดังกล่าวไม่ได้เป็นปัญหาทาง เศรษฐศาสตร์? ซึ่ง Robbins เคยวิจารณ์ว่า โดยข้อเท็จจริงแล้ว เศรษฐศาสตร์ภูมิภาคไม่ใช่ การศึกษาปัญหาทางเศรษฐศาสตร์ของภูมิภาคเท่านั้น แต่เป็นการศึกษาปัญหาของภูมิภาคทุก ๆ ปัญหาด้วยทัศนะทางเศรษฐศาสตร์มากกว่า¹⁰

Lefebvre มีความเห็นว่า เศรษฐศาสตร์ภูมิภาคเป็นเศรษฐศาสตร์ที่ศึกษาเกี่ยวข้องกับ การแยกออกจากกันของที่ตั้ง (spatial separation) ของกิจกรรมทางเศรษฐกิจต่าง ๆ ดังนั้น

---

¹⁰ L. Robbins, *An Essay on the Nature and Significance of Economic Science*, (London : Macmillan & Co. Ltd., 1932), Chap.1

จึงเห็นว่า เศรษฐศาสตร์ภูมิภาคควรเป็นการศึกษาเกี่ยวกับการเลือกที่ตั้งที่เหมาะสม การกระจุกตัวของหน่วยผลิตที่จุดใดจุดหนึ่งบนพื้นที่ การอพยพของแรงงานอย่างมากในบางขณะ แบบแผนการตั้งถิ่นฐานของมนุษย์ชาติ การพัฒนาทรัพยากรระหว่างภูมิภาคและภายในภูมิภาค การพัฒนาข่ายการขนส่ง และปัญหาอื่น ๆ ของการปรับตัวทางสังคมเศรษฐกิจในโลกที่มีความแตกต่างระหว่างพื้นที่เหล่านี้¹¹ เป็นที่น่าเสียดายที่มุมมองเกี่ยวกับเศรษฐศาสตร์ภูมิภาคของ Lefebvre นี้มุ่งสนใจอยู่เฉพาะที่ปัญหาของการเลือกที่ตั้ง แต่ในข้อเท็จจริง เศรษฐศาสตร์ภูมิภาคสนใจศึกษามากกว่าแค่การเลือกที่ตั้งเท่านั้น ดังนั้นคำนิยามทำนองนี้จึงไม่อาจถือว่าสมบูรณ์ได้ นอกจากนี้คำนิยามดังกล่าวยังมีข้อบกพร่องทางตรรกศาสตร์อยู่ประการหนึ่งคือ การแยกออกจากกันของที่ตั้งเป็นสิ่งจำเป็นก็จริง แต่ไม่ใช่เงื่อนไขที่เพียงพอที่จะก่อให้เกิดปัญหาต่าง ๆ ซึ่งศึกษาอยู่ในวิชาเศรษฐศาสตร์ภูมิภาค โดยเราอาจจะลองพิจารณาได้จากเหตุการณ์หรือกรณีที่เหมาะสมที่สุดว่า ทรัพยากร ผลผลิต และการบริโภค มีการกระจายตัวอย่างสม่ำเสมอและเป็นเอกกรูป (uniform) ทั่วทั้งบริเวณที่ต่อเนื่องกันหนึ่งๆ และสมมติต่อไปอีกว่าไม่มีการไม่อาจแบ่งแยกได้ (indivisibility) ของปัจจัยการผลิต หรือสินค้าและบริการปรากฏอยู่ ด้วยข้อสมมุติสองประการนี้ เราจะเห็นได้ว่าแม้จะมีการแยกออกจากกันทางด้านที่ตั้ง แต่ภูมิภาคที่เรากำลังศึกษาอยู่จะไม่มีปัญหาใด ๆ ทั้งสิ้น เพราะทุก ๆ กิจกรรมสามารถแสวงหาสิ่งที่ตนเองต้องการ (ไม่ว่าจะเป็นปัจจัยการผลิตหรือตลาด) ได้จากที่ตั้งที่กิจกรรมนั้น ๆ ตั้งอยู่ ซึ่งก็หมายความว่าคำนิยามในทำนองนี้ของ Lefebvre จึงยังไม่อาจถือว่าถูกต้องสมบูรณ์ได้

นอกจากนี้ ยังมีนักเศรษฐศาสตร์ภูมิภาคบางท่านได้เสนอคำนิยามของเศรษฐศาสตร์ภูมิภาคในทำนองเดียวกับคำนิยามของ Lefebvre แต่ในรูปแบบและคำศัพท์ที่แตกต่างกัน โดยเสนอว่า เศรษฐศาสตร์ภูมิภาคเป็นเศรษฐศาสตร์ที่เกี่ยวข้องอยู่กับการไม่สามารถเคลื่อนย้ายทรัพยากร ซึ่ง Meyer ได้พูดถึงคำนิยามนี้ว่า มีความถูกต้องที่พอเชื่อถือได้ แม้ว่าจะทำให้ความเข้าใจและอธิบายเศรษฐศาสตร์ภูมิภาคได้ไม่เต็มທີ່ก็ตาม¹² อย่างไรก็ตามเป็นที่เข้าใจกันว่า การไม่สามารถเคลื่อนย้ายทรัพยากรระหว่างอุตสาหกรรมสองประเภทซึ่งตั้งอยู่ในละแวกเดียวกันหรือระหว่างการใช้ทรัพยากรนั้น ๆ สองประเภทในโรงงานเดียวกัน ย่อมไม่อาจถือว่าเป็นส่วนหนึ่งของเศรษฐศาสตร์ภูมิภาคได้ ดังนั้น Meyer จึงเสนอว่า ทางที่ดีแล้วควรจะนิยาม

¹¹ L. Lefebvre, *Allocation in Space*, (Amsterdam : North-Holland Publishing Co., 1959), p.1

¹² J.R. Meyer, "Regional Economics : A Survey," *American Economic Review* LIII (1963) : 25

เศรษฐศาสตร์ภูมิภาคว่าเป็น เศรษฐศาสตร์ที่เกี่ยวข้องอยู่กับการไม่สามารถเคลื่อนย้ายทรัพยากรระหว่างภูมิภาค (พื้นที่) อย่างไรก็ตาม การปรับปรุงเพียงเล็กน้อยนี้ก็อาจแก้ไขข้อบกพร่องของค่านิยมในลักษณะของการไม่สามารถเคลื่อนย้ายทรัพยากรออกไปได้ ขอให้ตระหนักไว้ด้วยว่า การไม่สามารถเคลื่อนย้ายทรัพยากรกับการแยกออกจากกันของที่ตั้งมีความหมายในทำนองที่คล้ายคลึงกัน (อย่างน้อยที่สุดในส่วนของผลกระทบของมันที่มีต่อปัญหาของภูมิภาค) เพียงแต่อยู่ในรูปแบบที่แตกต่างกันเท่านั้น ดังนั้นข้อบกพร่องของค่านิยมตามแนวความคิดของ Lefebvre ก็ยังคงปรากฏอยู่ในค่านิยมอันหลังนี้ ทั้งนี้เพราะการไม่สามารถเคลื่อนย้ายทรัพยากรระหว่างภูมิภาค โดยตัวของมันเอง ไม่เพียงพอที่จะก่อให้เกิดปัญหาของเศรษฐศาสตร์ภูมิภาคขึ้นมาได้ แต่จะมีนัยสำคัญก็ต่อเมื่อพิจารณาควบคู่ไปกับข้อเท็จจริงที่ว่าทรัพยากรของโลกมักมีการกระจายอย่างไม่สม่ำเสมอและไม่เป็นเอกกรุปทั่วทั้งบริเวณ เพราะถ้าเราสมมุติว่า ทรัพยากร ผลผลิต และตลาด มีการกระจายอย่างเป็นเอกกรุปทั่วทั้งบริเวณ และไม่มี การไม่อาจแบ่งแยกได้ของปัจจัยการผลิตหรือผลผลิตปรากฏอยู่แล้ว การที่ทรัพยากรไม่สามารถเคลื่อนย้ายได้จะไม่มี ความหมายใด ๆ เลยต่อปัญหาของเศรษฐศาสตร์ภูมิภาค เนื่องจากทุก ๆ กิจกรรมสามารถแสวงหาสิ่งที่ตนเองต้องการได้จากที่ตั้งของตนเอง ดังนั้นค่านิยมของเศรษฐศาสตร์ภูมิภาคจึงไม่อาจกำหนดอย่างง่าย ๆ ให้อยู่ให้ประเด็นของการไม่สามารถเคลื่อนย้ายทรัพยากรเพียงอย่างเดียวได้

ถึงตอนนี้เชื่อได้ว่า เราพอมีแนวทางที่จะนิยามเศรษฐศาสตร์ภูมิภาคให้สมบูรณ์กว่าค่านิยมที่กล่าวมาข้างต้นได้ ด้วยการตระหนักถึงข้อเท็จจริงเกี่ยวกับมนุษยชาติสามประการ ซึ่งประกอบไปด้วย ประการแรก กิจกรรมของมนุษย์และสิ่งที่ควบคู่อยู่กับกิจกรรมมนุษย์จำเป็นต้องใช้พื้นที่ ทรัพยากร ตลาด และผลผลิต ซึ่งไม่ได้ตั้งอยู่ที่จุดในจินตนาการอันไม่มีมิติความยาวและความกว้างใด ๆ เหมือนกับที่นักเศรษฐศาสตร์รุ่นก่อน ๆ มักสมมุติเอาไว้ แต่โดยข้อเท็จจริงแล้ว สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้มีการแยกออกจากกันของที่ตั้ง ประการที่สอง ทรัพยากร ทั้งในแง่ของการผลิตและการบริโภค ไม่ได้กระจายอย่างสม่ำเสมอและเป็นเอกกรุปทั่วทั้งบริเวณที่กำลังพิจารณา ประการที่สาม แม้ว่าจุดมุ่งหมายของกิจกรรมมนุษย์จะมีอยู่อย่างมากมาย แต่ทรัพยากรที่จะช่วยให้บรรลุจุดมุ่งหมายเหล่านั้นกลับมีอยู่อย่างจำกัด และสามารถนำไปใช้ได้หลาย ๆ ทาง หรือจะกล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ จะมีปัญหาทางเศรษฐศาสตร์ที่เกี่ยวกับการจัดสรรปันส่วนทรัพยากรที่หายากต่าง ๆ เกิดขึ้น ดังนั้นค่านิยมเศรษฐศาสตร์ภูมิภาค อย่างน้อยที่สุด จะต้องประกอบไปด้วยเงื่อนไขพื้นฐานทั้งสามประการนี้จึงจะถือได้ว่าสมบูรณ์ ซึ่งก็คือ ค่านิยมของเศรษฐศาสตร์ภูมิภาคควรจะต้องประกอบด้วย การแยกออกจากกันของที่ตั้ง การกระจายของ

ทรัพยากรที่ไม่สม่ำเสมอ การเคลื่อนย้ายทรัพยากรที่ไม่ค่อยสมบูรณ์นัก และความจำเป็นที่จะต้องประหยัดในการใช้ทรัพยากร

จากการพิจารณาคำนิยามของเศรษฐศาสตร์ภูมิภาคต่าง ๆ ที่กล่าวมาข้างต้น เราพอที่จะสรุปได้ว่า สำหรับในตอนนี้ คำนิยามที่อาจถือได้ว่าดีที่สุดคือ เศรษฐศาสตร์ภูมิภาคเป็นการศึกษาดูด้วยการพิจารณาจากทัศนะทางเศรษฐศาสตร์ถึง ความแตกต่างและความสัมพันธ์ของบริเวณต่าง ๆ ที่มีทรัพยากรการจัดกระจายอยู่ไม่เท่าเทียมกัน อีกทั้งการเคลื่อนย้ายของทรัพยากรก็เป็นไปอย่างไม่สมบูรณ์ (โดยมุ่งเน้นความสนใจไปที่การวางแผนลงทุนทุนสังคม เพื่อบรรเทาปัญหาที่เกิดขึ้นจากสถานการณ์ดังกล่าว)¹³

ปัญหาพื้นฐานของภูมิภาค (Three Foundation Stones)

จากการพิจารณาถึงเบื้องหลังของแบบแผนที่สลับซับซ้อนในการเลือกที่ตั้งของกิจกรรมทางเศรษฐกิจ และปัญหาสำคัญ ๆ ของเศรษฐศาสตร์ภูมิภาค พบว่าส่วนใหญ่เกิดจากปัญหาพื้นฐานสามประการ ซึ่งเป็นประเด็นที่ประกอบเข้าเป็นคำนิยามของเศรษฐศาสตร์ภูมิภาคดังที่ได้กล่าวไปแล้ว ในตอนนี้เราจะนำมาแยกย่อยให้เห็นเด่นชัดขึ้น ซึ่งก็ประกอบไปด้วย

ความไม่สมบูรณ์ของการเคลื่อนย้ายปัจจัยการผลิต (imperfect factor mobility) หรือความได้เปรียบในด้านทรัพยากรธรรมชาติ (natural-resource advantage)

ความไม่สมบูรณ์ของการแบ่งแยกปัจจัยการผลิต (imperfect divisibility) หรือการประหยัดจากการรวมตัวกันทางพื้นที่ (economies of spatial concentration)

ความไม่สมบูรณ์ของการเคลื่อนย้ายสินค้าและบริการ (imperfect mobility of goods and services) หรือต้นทุนค่าเคลื่อนย้ายและต้นทุนการสื่อสารคมนาคม (costs of transport and communication)¹⁴

ความได้เปรียบในด้านทรัพยากรธรรมชาติ เป็นคำอธิบายที่ง่ายที่สุด ที่ตำราทางภูมิศาสตร์มักใช้เพื่ออธิบายถึงสถานที่ตั้งของกิจกรรมหรือที่ตั้งของเมือง โดยให้อรรถาธิบายในทำนองว่า เหตุที่ข้าวปลูกมากในแถบลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา เป็นเพราะบริเวณดังกล่าวเป็นที่ราบลุ่มน้ำท่วมถึง ที่ดินมีแร่ธาตุอุดมสมบูรณ์ ประกอบกับมีอากาศที่เหมาะสม หรือการที่ยางพาราปลูกมากใน

¹³ Dubey, "The Definition of Regional Economics," p.29

¹⁴ Hoover, *An Introduction to Regional Economics*, p. 4-5

แถบภาคใต้ของประเทศไทย ก็เพราะว่า ภาคใต้อยู่ในเขตร้อนมีฝนตกชุกอยู่เกือบตลอดทั้งปี สภาพของดินเหมาะสมเพราะน้ำไม่ขังเหมาะสำหรับการปลูกยางพารา เป็นต้น ซึ่งทั้งหมดนี้ก็หมายความว่า การกระจายตัวอย่างไม่เป็นเอกรูปของบรรยากาศ ทรัพยากรธรรมชาติ ดิน ชั้นของหิน และคุณสมบัติทางธรรมชาติอื่นๆ ช่วยอธิบายถึงการเลือกที่ตั้งของกิจกรรมทางเศรษฐกิจประเภทที่ต้องอาศัยทรัพยากรธรรมชาติดังกล่าวได้ และเนื่องจากทรัพยากรธรรมชาติส่วนใหญ่ไม่อาจเคลื่อนย้ายจากที่หนึ่งไปยังอีกที่หนึ่งได้ตามอำเภอใจ หรือถ้าเคลื่อนย้ายได้ก็เป็นไปด้วยความยากลำบากและหรือต้องเสียต้นทุนในการเคลื่อนย้ายสูง ทำให้การเลือกที่ตั้งของกิจกรรมที่ต้องการทรัพยากรธรรมชาติเหล่านั้นถูกจำกัดขอบเขตให้อยู่เฉพาะในบริเวณที่มีทรัพยากรนั้น ๆ เท่านั้น ไม่อาจเลือกไปตั้งอยู่ที่อื่น ๆ ได้ หรือถ้าเราจะกล่าวเป็นคำกล่าวทางเศรษฐศาสตร์ก็จะได้ว่า ความไม่สมบูรณ์ของการเคลื่อนย้ายปัจจัยการผลิตเป็นปัจจัยประการหนึ่งที่ทำให้เกิดปัญหาในการเลือกที่ตั้งของกิจกรรมทางเศรษฐกิจ ซึ่งผลกระทบประการหนึ่งที่ได้เห็นได้เด่นชัดคือ ทำให้การเจริญเติบโตของแต่ละภูมิภาคไม่เท่าเทียมกัน

การประหยัดจากการรวมตัวกันทางพื้นที่ เป็นประเด็นที่กล่าวมาถึงมานานแล้ว นักเศรษฐศาสตร์สำนักคลาสสิก อย่างน้อย Adam Smith ก็ได้คำนึงถึงความสำคัญของการประหยัดจากขนาดที่มีต่อการดำเนินการของกิจกรรมทางเศรษฐกิจ โดยกล่าวไว้ว่า การประหยัดจากขนาดจะมีผลต่อความสามารถอยู่รอด และการขยายตัวของกิจกรรมทางเศรษฐกิจ การประหยัดจากขนาดเป็นข้อได้เปรียบภายในหน่วยผลิตหนึ่ง ๆ หรือพูดง่าย ๆ ก็คือ เป็นประเด็นของเศรษฐศาสตร์ระดับจุลภาค ส่วนในระดับมหภาคหรือความได้เปรียบของบริเวณหนึ่ง ๆ ที่มีเหนือกว่าบริเวณอื่น ๆ เราเรียกว่า การประหยัดจากการรวมตัวกัน(ทางพื้นที่) ซึ่งเป็นความได้เปรียบที่เกิดขึ้นเนื่องจากมีกิจกรรมทางเศรษฐกิจหลาย ๆ ชนิดรวมตัวอยู่ในบริเวณเดียวกัน โดยกิจกรรมเหล่านั้นสนับสนุนซึ่งกันและกัน แต่ความได้เปรียบดังกล่าวนี้ก็เหมือนกับทรัพยากรธรรมชาติตรงที่มีการเคลื่อนย้ายที่ไม่สมบูรณ์ ดังนั้นก็หมายความว่า กิจกรรมที่ต้องการการประหยัดจากการรวมตัวกันจำเป็นต้องเลือกที่ตั้งกิจกรรมของตนในสถานที่ที่มีการประหยัดจากการรวมตัวกันปรากฏอยู่ เพราะไม่อาจแบ่งแยกเอาความได้เปรียบดังกล่าวนี้ออกมาเป็นของตน แล้วนำติดตัวไปยังสถานที่ตั้งที่ตนเองต้องการได้ ซึ่งก็เป็นประเด็นที่เหมือน ๆ กับการที่กิจกรรมทางเศรษฐกิจไม่อาจแบ่งแยกความได้เปรียบของการประหยัดจากขนาดออกเป็นส่วนย่อย ๆ ได้ เพื่อให้สามารถทำความเข้าใจกับประเด็นพื้นฐานอันนี้ ขอให้พิจารณาตัวอย่างที่สมมุติว่า มีโรงงานผลิตรถยนต์แห่งหนึ่ง ซึ่งด้วยเครื่องจักรที่โรงงานมีอยู่ ประกอบกับการช่วยเหลือสนับสนุนการผลิตของหน่วยผลิต ซึ่งผลิตอุปกรณ์หรือ

ชิ้นส่วนต่าง ๆ ที่จะประกอบกันเข้าเป็นรถยนต์ ที่ตั้งอยู่ในบริเวณเดียวกันกับโรงงานผลิตรถยนต์ดังกล่าว ทำให้โรงงานผลิตรถยนต์แห่งนี้สามารถผลิตรถยนต์ได้วันละ 100 คัน ด้วยต้นทุนที่ต่ำเพียงพอที่จะทำให้โรงงานผลิตรถยนต์แห่งนี้สามารถอยู่รอด และมีกำไรตามที่คาดหวังไว้ได้ กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ โรงงานแห่งนี้ดำเนินการผลิตอยู่โดยมีการประหยัดจากขนาดและการประหยัดจากการรวมตัวกัน ที่นี้สมมุติต่อไปว่า อาจจะมีเหตุผลการใดก็ตามปรากฏว่าโรงงานผลิตรถยนต์ดังกล่าวต้องการแบ่งการผลิตของโรงงานออกเป็นสองส่วน โดยจะย้ายโรงงานส่วนหนึ่งไปตั้งในบริเวณอื่น (ขอให้สังเกตว่า ไม่ใช่เป็นการแบ่งโรงงานออกไปตามขั้นตอนการผลิต แต่เป็นการแบ่งโรงงานออกเป็นสองโรงงานที่มีขั้นตอนการผลิตที่สมบูรณ์ในทั้งสองโรงงาน) ซึ่งถ้าความได้เปรียบที่โรงงานดังกล่าวได้รับอยู่ ทั้งจากการประหยัดจากขนาดและการประหยัดจากการรวมตัวกัน สามารถแบ่งออกเป็นสองส่วนได้ ก็จะไม่มีปัญหาที่ต้องวิตกแต่ประการใด แต่โดยข้อเท็จจริงแล้ว เครื่องจักรกลในการผลิตและความได้เปรียบทั้งสองประการไม่สามารถแบ่งแยกได้ ดังนั้นการแบ่งโรงงานผลิตรถยนต์ดังกล่าวจึงไม่อาจกระทำได้นอกจากจะยอมผลิตโดยมีต้นทุนการผลิตที่สูงขึ้น จากตัวอย่างที่ยกขึ้นมาแสดงไว้ข้างต้น ทำให้เห็นข้อเท็จจริงประการหนึ่งว่า ปัจจัยการผลิตและความได้เปรียบในการผลิตมีเสถียรอยู่เฉพาะในสถานที่บางแห่งเท่านั้น อีกทั้งการแบ่งแยกปัจจัยการผลิตและความได้เปรียบในการผลิตไม่อาจกระทำได้อย่างสมบูรณ์ ดังนั้นการเลือกที่ตั้งของกิจกรรมทางเศรษฐกิจบางอย่างจึงจำกัดอยู่ที่สถานที่ตั้งบางแห่งเท่านั้น ซึ่งมีผลทำให้การเจริญเติบโตของแต่ละภูมิภาคไม่อาจเท่าเทียมกันได้ โดยการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจของภูมิภาคจะขึ้นอยู่กับปัจจัยการผลิต และความได้เปรียบในการผลิตที่ภูมิภาคนั้นมีเสถียรอยู่

ต้นทุนค่าเคลื่อนย้ายสินค้า เป็นสิ่งที่สำคัญอย่างมากประการหนึ่งในการผลิตและการกระจายผลผลิต ทั้งนี้เพราะเป็นที่ทราบกันดีอยู่แล้วว่า สินค้าและบริการไม่อาจที่จะเคลื่อนย้ายโดยอิสระ และอย่างทันทีทันใดได้ การเคลื่อนย้ายสินค้าและบริการหรือการติดต่อสื่อสารระหว่างกิจกรรมทางเศรษฐกิจ หมายถึงต้นทุนบางอย่างในแง่ของความพยายาม เวลา หรือเงินตรา และต้นทุนดังกล่าวนี้เองจะจำกัดขอบเขตความได้เปรียบจากการมีทรัพยากรธรรมชาติและหรือการประหยัดจากการกระจุกตัวกันทางพื้นที่ของกิจกรรมทางเศรษฐกิจในบริเวณใดบริเวณหนึ่ง โดยที่ภูมิภาคใดภูมิภาคหนึ่งอาจมีความเหมาะสมในการผลิตอย่างมาก ทั้งนี้เนื่องจากความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติ อีกทั้งยังเสนอการประหยัดจากการรวมตัวกันให้กับกิจกรรมทางเศรษฐกิจบางประเภทด้วย แต่ถ้าตลาดภายในท้องถิ่นสำหรับสินค้าหรือบริการที่ผลิตขึ้นมานั้นมีขนาดไม่เพียงพอ และต้องส่งสินค้าหรือบริการดังกล่าวออกไปขายยัง

ตลาดในภูมิภาคอื่นๆ ซึ่งแน่นอนที่ราคาสินค้าและบริการจะต้องสูงขึ้นตามต้นทุนค่าเคลื่อนย้ายสินค้าและบริการนั้นๆ ดังนั้นจึงเป็นไปได้ที่ภูมิภาคนั้นๆ อาจจะไม่เหมาะสมสำหรับการผลิตสินค้าและบริการบางอย่าง ถ้าไม่มีตลาดภายในท้องถิ่นที่ใหญ่เพียงพอที่จะรองรับสินค้าและบริการนั้นๆ หรือจำเป็นต้องส่งไปขายยังตลาดที่อยู่ห่างไกลมากๆ แม้ว่าจะมีความได้เปรียบในการผลิตอยู่อย่างมากก็ตาม ปัญหาดังกล่าวนี้เกิดขึ้นเนื่องจากต้นทุนค่าเคลื่อนย้ายสินค้าและบริการ ซึ่งเราอาจเรียกว่า เป็นความไม่สมบูรณ์ของการเคลื่อนย้ายสินค้าและบริการนั่นเอง

สรุป

ในบทนี้ เราได้กล่าวถึงความบกพร่องของแนวความคิดทางเศรษฐศาสตร์ทั่วไป ที่มักจะขาดซึ่งมิติของพื้นที่ (spatial dimensions) ในการวิเคราะห์ปัญหาต่าง ๆ ทางเศรษฐกิจ ทำให้แนวทางการแก้ไขปัญหาที่เป็นผลตามมาไม่สมบูรณ์เท่าที่ควร สาเหตุหลักมาจากการใช้ตัวแทน (proxy) ต่าง ๆ เช่น ระยะทาง เวลาที่สูญเสียไป ฯลฯ มาช่วยในการวิเคราะห์ปัญหาที่เกิดจากมิติของพื้นที่ ซึ่งก็ไม่เพียงพอที่จะทำให้ภาพรวมของปัญหาทั้งหมด จนกระทั่งเกิดปัญหาในระบบเศรษฐกิจอย่างมากในช่วงทศวรรษที่ 1930 ที่มีภาวะเศรษฐกิจตกต่ำเกิดขึ้น ทำให้เริ่มเห็นความสำคัญของมิติของพื้นที่ และมีการพัฒนา ภูมิภาคศาสตร์ (Regional Science) ขึ้น โดยเศรษฐศาสตร์ภูมิภาคเป็นเพียงส่วนหนึ่งของวิชาดังกล่าว เนื่องจากเศรษฐศาสตร์ภูมิภาคเป็นวิชาที่เกิดขึ้นใหม่ เมื่อเปรียบเทียบกับเศรษฐศาสตร์สาขาอื่นๆ ดังนั้นเราจึงพยายามหาคำนิยามที่เหมาะสม ท้ายที่สุด เราได้เสนอถึงการมองปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในภูมิภาคว่า โดยพื้นฐานแล้ว เกิดจากความไม่สมบูรณ์สามประการด้วยกัน ซึ่งเป็นความไม่สมบูรณ์ที่มีที่มาจากมิติของพื้นที่ทั้งสิ้น

คำถามท้ายบท

1. จงอธิบายถึงเหตุผลที่ ทำไมทฤษฎีทางเศรษฐศาสตร์ที่พัฒนามาในอดีตมักจะใช้ไม่ค่อยได้ผลนักในทางปฏิบัติ ?
2. ทำไมเศรษฐศาสตร์ภูมิภาคจึงพัฒนาล่าช้ากว่าเศรษฐศาสตร์สาขาอื่นๆ ?
3. คำนิยามที่เหมาะสมของเศรษฐศาสตร์ภูมิภาคคืออะไร ควรครอบคลุมถึงอะไรบ้าง ?
4. เชื่อกันว่า ปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดในภูมิภาคนั้น มีที่มาจากความไม่สมบูรณ์สามประการ มีอะไรบ้าง? และก่อให้เกิดปัญหาได้อย่างไร ?

หนังสืออ้างอิง

1. Dubey, Vinod. "The Definition of Regional Economics," *Journal of Regional Science* V.2 (1964) : 25-29
2. Hoover, Edgar M. *An Introduction to Regional Economics*, 2nd ed. New York: Alfred A. Knopf, Inc., 1975
3. Lefebvre, L. *Allocation in Space*, Amsterdam: North-Holland Publishing Co., 1959
4. Meyer, J.R. "Regional Economics: A Survey." *American Economic Review* LIII, (1963)
5. Nourse, Hugh O. *Regional Economics*, New York: Mc Graw-Hill Book Company, 1968
6. Richardson, Harry W. *Regional Economics*, London: Weidenfeld and Nicolson, 1976
7. Robbins, L. *An Essay on the Nature and Significance of Economic Science*, London: Macmillan & Co. Ltd., 19

